

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Ярослав СОХАЦЬКИЙ

габілітований доктор,
професор кафедри середньовічної історії,
Поморська академія
(Слупськ, Польща), jaroslaw.sochacki@apsl.edu.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2421-4495>

Відносини між Східно-Франкською державою та Київською Руссю в X–XI ст.*

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.03.004>

УДК: 94(477)«X–XI»

Анотація. Мета статті полягає у з'ясуванні характеру політичних відносин між Східно-Франкською державою та Київською Руссю в X–XI ст. **Методологія дослідження.** Для розв'язання поставленої мети всі контакти між правителями майбутньої німецької та руської держав представлено у хронологічному порядку, із використанням наявних джерел та сучасних історичних інтерпретацій. **Наукова новизна.** У результаті проведеного дослідження встановлено, що впродовж означеного періоду постійні та безперервні відносини між двома політичними організаціями не склалися. Це стосувалося також окремих східно-франкських монархів, які не були зацікавлені у встановленні постійних контактів із Руссю, чий володарі вважалися суверенними, але номінально нижчими за рангом від імператора. Загалом, спільною характерною рисою східнофранксько-руських відносин, особливо в XI ст., була політика щодо польської держави. **Висновки.** Контакти Східно-Франкської держави (періодів правління Саксонської та Салічної династій) із Руссю встановилися лише за Оттона I, зокрема на ґрунті релігійної політики. Після тривалої паузи ці стосунки відновилися за Генріха II у зв'язку з його намірами щодо Болеслава Хороброго. По суті відтоді й до кінця XI ст. спільним знаменником у взаєминах між імперією та Руссю стане польський чинник. За Генріха II, Конрада II контакти з Київською Руссю зосереджувалися на союзах проти Болеслава Хороброго та його спадкоємця Мешка II. З іншого боку, у часи Генріха III було укладено союз з Ярославом Мудрим, метою якого була реституція правління Казимира Відновителя в Польщі. Можна стверджувати, що за Генріха IV відновився традиційний політичний напрям у політиці імперії, котрий полягав у використанні відносин із Руссю супроти Польщі, який, однак, у тогочасних умовах не мав значних шансів на успіх і був фактично заблокований дипломатичними заходами Болеслава II Сміливого (Щедрого). У цьому контексті дивує надзвичайна пасивність східнофранкських правителів щодо Русі, оскільки лише Генріх II, імовірно, чи не єдиний виступив із пропозицією укласти союз.

Ключові слова: Східно-Франкська держава, Київська Русь, Польща, Оттон I, Генріх II, Генріх III, Генріх IV, Конрад II, Болеслав Хоробрий, Мешко II, Казимир Відновитель, Болеслав II Сміливий (Щедрий), Ярослав Мудрий.

* Переклад із польської мови – проф. Володимир Комар (Івано-Франківськ)

Відносини Київської Русі та Східно-Франкської держави знайшли своє відображення як у джерелах, так і у сучасній літературі, хоча, на жаль, цей матеріал не вражає якимось особливим обсягом. Що стосується джерельних видань, то це переважно хроніки й літописи, здебільшого з території майбутньої німецької держави, найчастіше написані майже одночасно з обговорюваними в них подіями. Цінна праця, котра містить основну інформацію про них – це текст В.Ваттенбаха та Р.Гольцмана, цитований нижче. Щодо сучасної літератури, як впливає із заголовку статті, основний акцент робиться на студіях німецьких істориків. Окрім монографій, присвячених певним монархам, і публікацій з історії середньовічної Німеччини (наприклад Г.Альтгоффа, Г.Келлера, Г.Боймана, Е.Босгофа та Й.Лаудаге), слід згадати Т.Едігера й Б.Відера, які всебічно обговорювали питання русько-німецьких відносин. Серед авторів, котрі займаються окремими питаннями, варто згадати З.Епперляйна (Русь, Польща, Німеччина, папство під час боротьби за інвеституру), Ф.Тіннефельда (княгиня Ольга), М.Геллмана (шлюбна політика Ярослава Мудрого). Оскільки відносини між Київською Руссю та Східно-Франкською державою в XI ст. розгорталися на тлі їхніх взаємин із Польщею, до наших міркувань було залучено й польську літературу. Тут особливої уваги заслуговують праці К.Коллінгера, що обговорює східну політику Болеслава Хороброго, та А.Кіаса, який пише про Київську Русь з урахуванням найновіших публікацій. Інша література у цій галузі має загальний характер, тобто вона присвячена або правителям Польщі (наприклад, студії Н.Делестовича, К.Дружджа, А.Ф.Грabsького, Г.Лябуди, Т.Грудзінського), або ж історії Німеччини (Є.Стшельчик, Я.Сохацький).

У результаті договору, укладеного 843 р. у Вердені, окремі наділи отримали всі живі нащадки Людовика Благочестивого. На північ від Альп західна частина країни дісталася Карлові II Лисому, східна – Людовикові, а довга смуга між двома цими територіями від Північного моря до Італії – Лотарові. Невдовзі ситуація змінилася, оскільки було ліквідовано останній наділ, лєвова частка якого потрапила під владу Людовика та його синів¹. У східній половині колишньої монархії Каролінгів, відомої у сучасній історіографії як *Francia orientalis*, Людовикові нащадки правили до початку X ст. Людовик Дитя помер 911 р., на престолі його змінив Конрад I, якому, однак, не вдалося забезпечити наступність влади для власних спадкоємців. Засновником нової династії став Генріх I, обраний у 919 р. Незважаючи на спроби саксонських історіографів обґрунтувати нову політичну реальність, він і його син свідомо посилалися на франкську традицію, висловлюючи тим самим владні претензії на території, що належали Людовику та його спадкоємцям². Про силу цієї традиції свідчить повідомлення єпископа Оттона Фрайзінзького, датоване серединою XII ст., в якому зазначалося, що королівство франків продовжило своє існування в королівстві тевтонів, а держава Карла Великого протривала до середини XII ст. Він також зауважував, що панування Генріха I означало лише зміну правлячої династії³.

Відносини між Східно-Франкською державою та Київською Руссю були запечатковані за Оттона I – у 959 р. до нього прибули посланці княгині Ольги (Олени), яка на той час уже прийняла християнство в Константинополі⁴. У ході зустрічі остання звернулася з проханням про висвячення єпископа та священників для її народу.

¹ Щодо Верденського трактату див.: *Sochacki J.* Formowanie się wczesnośredniowiecznego państwa niemieckiego w latach 919–962. – Słupsk, 2014. – S.41–42, 55–58, 71–72.

² *Ibid.* – S.178–179.

³ *Sochacki J.* Początki państw: Niemcy. – Poznań, 2016. – S.9–10.

⁴ Відносно часу прибуття княгині Ольги до Константинополя в історіографії не склалося єдиного погляду (див.: *Ediger T.* Russlands älteste Beziehungen zu Deutschland, Frankreich und der römischen Kurie. – Halle, 1911. – S.11; *Tinnefeld F.* Die russische Fürstin Olga bei Konstantin VII. und das Problem der «purpurborenen Kinder» // *Russia Mediaevalis.* – VI, 1. – 1987. – P.30–35).

Уже на початку наступного року гамбурзько-бременський архієпископ Адальдаг висвятив Лібуція на єпископа Русі. Однак приготування до далекої подорожі тривали так довго, що той помер 15 лютого 961 р. На його місце за рекомендацією архієпископа Майнца Вільгельма був призначений позашлюбний син Оттона I – Адальберт⁵. Причому сам він навіть нарікав, що, мовляв, нічого такого супроти свого зверхника не вчинив, щоб його за це відправили за кордон. Утім, отримавши від короля належне забезпечення, вирушив виконувати доручену місію. Успіху вона не мала, тож Адальберт, побачивши, що його зусилля марні, вирішив повернутися на Батьківщину в 962 р.⁶ Це було пов'язано з величезними труднощами, свідченням чого стало вбивство русичами деяких його людей. Незважаючи на невдачу, Оттон I люб'язно прийняв Адальберта, а від архієпископа Вільгельма він отримав винагороду⁷.

Налагоджені княгинею Ольгою контакти з Візантійською імперією не вповні відповідали її очікуванням, тому вона і звернулася до Оттона I з проханням прислати місіонерів (імовірно, аби уникнути політичного та релігійного впливу Константинополя)⁸. Невдачу своєї місії Адальберт пояснював тим, що в 959 р. син Ольги Святослав⁹ успадкував владу й рішуче відкинув пропозицію матері про прийняття християнства¹⁰. Для Оттона I, правління якого на той час поступово набирало імперського характеру («імперське королівство»), це означало, що до фактичної імператорської коронації він сприймався як політичний гегемон у масштабі всієї каролінзької спадщини¹¹. А пропозиція руської княгині створювала можливість місіонерського, церковно-політичного оточення угорців і західних слов'ян¹². Тож не дивно, що на прохання Ольги було дано позитивну відповідь. Однак справи, пов'язані з руською місією, ускладнили плани Оттона I щодо створення Магдебурзького архієпископства. Чернець із майнцького монастиря Св. Альбана Лібуцій підпорядковувався архієпископові Вільгельму, котрий повинен був висвятити його на єпископа-місіонера. Але оскільки той виступив проти наміру створення нової метрополії, то така честь випала Адальдагові. Угода між королем та архієпископом Майнца відбулася лише після смерті Лібуція, від'їзд якого ймовірно затримав Вільгельм. Новий

⁵ Адальберт, майбутній перший магдебурзький архієпископ, продовжив хроніку Регіона Прюмського. Із цієї праці взято послання княгині Ольги, датоване 907–967 рр. Див. докл.: *Wattenbach W., Holtzmann R.* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter: Die Zeit der Sachsen und Salier. – T.I.1: Das Zeitalter des Ottonischen Staates (900–1050). – Darmstadt, 1967. – S.166–170, *Hauck K.* Erzbischof Adalbert von Magdeburg als Geschichtsschreiber // *Festschrift für Walther Schlesinger.* – Bd.II / Hrsg. v. H.Beumann. – Köln; Wien, 1974. – S.276–344.

⁶ Під час повернення додому Адальберт з'явився у Славника – батька св. Войцеха (див.: *Sancti Adalberi Pragensis episcopi et martyris vita altera* // MPH SN IV, 2 / Ed. J.Karwasińska. – Warszawa, 1969. – P.4–5; *Piśmiennictwo czasów Bolesława Chrobrego / K.Abgarowicz, J.Karwasińska.* – Warszawa, 1966. – S.93; *Lübke Ch.* Regesten zur Geschichte der Slaven an Elbe und Oder (vom Jahr 900 an). – T.I.II: Regesten 900–983. – Berlin, 1985. – №120a, S.166.

⁷ *Adalberti continuatio Reginonis* // *ScRG L / Ed. F.Kurze.* – Hannover, 1890. – P.624–625; *Kontynuator Reginona // Sochacki J.* Szkice źródłoznawcze do dziejów Niemiec we wczesnym średniowieczu (Kontynuator Reginona, Żywot starszy i młodszy królowej Matyldy) // *Analecta Medievalia.* – T.I. – Słupsk, 2014. – P.33–35.

⁸ *Ediger T.* Russlands... – S.12; *Powieść minionych lat / F.Sielicki.* – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1999. – S.50; *Beumann H.* Die Ottonen. – Köln, 2000. – S.87; *Lübke Ch.* Das östliche Europa. – München, 2004. – S.169.

⁹ *Bartlett R.* Historia Rosji. – Warszawa, 2010. – S.27; *Kijas A.* Początki państw: Ruś. – Poznań, 2014. – S.38.

¹⁰ Див.: *Powieść...* – S.50–51; *Ediger T.* Russlands... – S.15; *Beumann H.* Die Ottonen. – S.87; *Hellmann M.* Westeuropäische Kontakte der alten Ruś // *Millenium Russiae Christianae: Tausend Jahre christlichen Rußland 988–1988* / Hrsg. v. G.Birkfellner. – Köln; Weimar; Wien, 1993. – S.87–88. Тут висловлено думку, що якби Оттон I відправив місію відразу після того, як Ольга направила до нього посланника, то вона була б успішною. Натомість А.Кіяс (див.: *Kijas A.* Początki... – S.38) заперечив, адже в 960 р. в Києві відбувся поганський заколот, гору в якому взяли сили, опозиційні княгині Ользі, та відсторонили її від влади.

¹¹ Щодо цієї «імперського» королівства див. докл.: *Althoff G., Keller H.* Heinrich I. und Otto der Grosse: Neubeginn auf karolingischem Erbe. – Göttingen; Zürich, 1985. – S.158–161; *Bosch E.* Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert. – München, 1993. – S.105–107; *Laudage J.* Otto der Grosse (912–973): Eine Biographie. – Regensburg, 2001. – S.158–170; *Althoff G.* Die Ottonen: Königsherrschaft ohne Staat. – Stuttgart, 2013. – S.111–112; *Sochacki J.* Formowanie... – S.291; *Strzelczyk J.* Otton I Wielki. – Poznań, 2018. – S.169–184.

¹² *Beumann H.* Die Ottonen. – S.87.

кандидат – Адальберт – із монастиря Св. Максиміана у Трірі, як відомо, був висвячений за згодою батька та сина в 961 р.¹³ Це означало, що його діяльність у Русі відбувалася за дещо інших політичних обставин, і це не давало великих шансів на успіх.

Питання східнофранксько-руських відносин за Оттона I знову виникло вже наприкінці його правління під час зібрання у Кведлінбургу 973 р. Про цю подію повідомляється у хроніках Відукінда (висловлюювався загальними фразами, без подробиць)¹⁴, Титмара (перераховував у делегаціях Мешка I й Болеслава – причому невідомо, чи це син Мешка I, чи то чеський правитель Болеслав II, – посланців із Греції, Беневенто, Угорщини, Болгарії, Данії, а також від слов'ян)¹⁵ та у Кведлінбурзьких, Гільдесгаймських, Альтайхських і Ламберта з Герсфельда анналах. Усі ці джерела походять з XI ст., із них перші два – це копії зі втрачених оригіналів XI ст., а у випадку з Альтайхськими анналами доступна лише копія історика XVI ст. Авентина. Проте всі вони залежні від втрачених для нас герсфельдських записів, які були продовжені до 984 р.¹⁶ Із даними, поданими Титмаром, збігаються повідомлення Альтайхських, Гільдесгаймських та анналів Ламберта з Герсфельда щодо посольств із Греції, Беневенто, Данії, Угорщини й Болгарії, так що їх можна вважати абсолютно достовірними¹⁷. Хоча лише в Альтайхських анналах підтверджується прибуття слов'янського князя Болеслава – імовірно чеського правителя Болеслава II Благочестивого. Але й цього достатньо, щоб уважати його участь у з'їзді достовірною, як і русичів, що було засвідчено лише Ламбертом, котрий у загальних рисах згадував якихось слов'ян. Це збігається з відомостями, поданими в інших джерелах, за винятком Альтайхських анналів¹⁸.

З'ясувати, спираючись на наявну джерельну базу, які ж саме питання обговорювала руська делегація з Оттоном I, складно. У фаховій літературі з'явилось твердження про співпрацю Святослава зі східнофранкським володарем. Це відбулося під час походів князя на Болгарію та Візантійську імперію в 967–971 рр. Тоді ж Оттон I розпочав воєнні дії на півдні Італії¹⁹. Синхронне ведення війни проти одного й того самого супротивника, а також поява у Кведлінбургу посольств із Русі, Греції та Болгарії підтверджують правдоподібність цієї гіпотези. Можна припустити, що під час цієї асамблеї було усталено позиції сторін, розмежовано сфери впливу, підтверджено мирні угоди, укладені Святославом й Оттоном I із Візантійською імперією. Цьому твердженню не суперечить той факт, що Святослав загинув у 972 р., а владу успадкували його сини, старший з яких Ярополк осів у Києві та, скоріш за все, міг продовжувати політику свого батька у цьому напрямі. Однак це лише припущення, настільки ж правдоподібне, як і те, що посланці Ярополка прибули до Кведлінбурга з аналогічною метою, як колись посланці його бабусі до Оттона I в 959 р.²⁰

¹³ *Beumann H.* Die Ottonen. – S.87; *Strzelczyk J.* Otton I... – S.159–160; *Kretschmar G.* Der Kaiser tauf: Otto der Grosse und die Slawenmission // *Bleibendes im Wandel der Kirchengeschichte.* – Tübingen, 1973. – S.129–130.

¹⁴ *Widukindi monachi Corbeiensis rerum gestarum Saxoniarum libri tres* // ScRG LX / Ed. P.Hirsch. – Hannover, 1935. – II, 75. – P.152.

¹⁵ *Thietmari Merseburgensis episcopi chronicon* // ScRG NS IX / Ed. R.Holtzmann. – Berlin, 1935. – II, 31. – P.76.

¹⁶ Див.: *Sochacki J.* Stosunki publicznoprawne między państwem polskim a Cesarstwem Rzymskim w latach 963–1102. – Słupsk; Gdańsk, 2003. – S.13–14; *Lorenz H.* Jahrbücher von Hersfeld nach ihren Ableitungen und Quellen untersucht und wiederhergestellt. – Leipzig, 1885 (повідомлення мало б звучати так: «Illuc venerunt legati Gracorum, Beneventorum [cum muneribus 12 primates] Ungariorum, Bulgariorum [duo] cum regiis muneribus; [etiam legati ducis Haroldi]», S.103).

¹⁷ Кведлінбурзькі аннали за 973 р. містять неточності. Однак Титмар використовував перепис, датований 998 р. Він отримав їх у ході написання праці й тому в перших трьох книгах використовував у вигляді пізніших вставок. Див. докл.: *Wattembach W., Holtzmann R.* Deutschlands Geschichtsquellen... – S.55.

¹⁸ Див.: *Annales Hildesheimenses* // ScRG VIII / Ed. G.Waitz. – Hannover, 1878. – P.23; *Annales Altahenses maiores* // MGH SS XX / Ed. L.B. ab Oefele. – Hannover, 1989. – P.787; *Lamberti annales* // MGH SS III / Ed. G.Pertz. – Hannover, 1839. – P.63.

¹⁹ *Lübke Ch.* Das östliche... – S.170.

²⁰ *Kijas A.* Początki... – S.50.

Новий етап у налагодженні відносин між Східно-Франкською державою та Руссю настав лише за правління Генріха II на тлі його політики щодо Польщі. Тому для кращого розуміння слід коротко охарактеризувати заходи Болеслава Хороброго щодо Києва до початку XI ст. Згідно з даними Гільдесгаймських анналів, у 992 р. старший син Мешка I не міг особисто брати участь в організованому Оттоном III поході проти полабських слов'ян, адже йому загрожувала війна з Руссю²¹. У фаховій літературі на цю тему, як правило, вважається, що Болеслав Хоробрий лише виправдовувався, оскільки діяльність східнофранкського короля в 992 р. зосереджувалася на Бренні/Бранденбургу й велася в інтересах сім'ї його мачухи Оди. Більше того, є серйозні сумніви, чи дані з Гільдесгаймських анналів слід пов'язувати з Руссю, що здається вірогідним, чи їх слід віднести до пруссів? К.Коллінгер, котрий усебічно дослідив східну політику Болеслава, дійшов висновку, що Володимир, імовірно, хотів скористатися поділом полянської держави після смерті Мешка I. Але мотиви його невідомі, оскільки важко поєднати його похід проти білих хорватів із Польщею. До того ж це припущення позбавлене будь-якого джерельного підтвердження. Незабаром відбулося польсько-руське порозуміння, свідченням чого стало одруження невідомої на ім'я дочки Болеслава Хороброго із сином Володимира Святополком (до 1006 р.)²². Відносини між Генріхом II, Болеславом Хоробрим і Володимиром також пов'язані з особою Бруно з Кверфурта²³, який отримав омофор від папи Сильвестра II, що означало згоду на єпископське освячення та використання титулу архієпископа. У цьому випадку йшлося про особливу пастирську місію Бруно до печенігів і в Русь, датовану 1007–1008 рр., про яку ми знаємо лише з його листа до Генріха II²⁴. Про його зв'язки зі східнофранкським монархом свідчить той факт, що він був висвячений на архієпископа за дорученням короля 21 серпня 1004 р. Обряд здійснив новообраний магдебурзький архієпископ Таїнон, омофор якому особисто вручив Генріх II²⁵. Про його зв'язки з Болеславом Хоробрим свідчить надзвичайно доброзичливий тон, про що він згадував у своєму листі до Генріха, а також його перебування при дворі польського правителя. Незважаючи на це, видається, що на сході Бруно представляв політичні інтереси польського князя, адже внаслідок польсько-німецького конфлікту він втратив його підтримку для своєї місіонерської діяльності, а також що Володимира слід сприймати як покровителя його місії серед печенігів²⁶. Те саме можна сказати і про Генріха II, котрий розгнівався на Бруно за те, що той, покинувши його, займався світськими справами, занедбавши духовні²⁷.

²¹ An. Hild. – P.25. Див. також: *Lübke Ch.* Regesten zur Geschichte der Slaven an Elbe und Oder (vom Jahr 900 an). – T.III. Regesten 983–1013. – Berlin, 1986. – №272. – S.92–94; *Zakrzewski S.* Bolesław Chrobry Wielki. – Kraków, 2000. – S.90; *Grabski A.F.* Bolesław Chrobry: Zarys dziejów politycznych i wojskowych. – Warszawa, 1964. – S.64–65; *Strzelczyk J.* Bolesław Chrobry. – Poznań, 1999. – S.162–163.

²² *Kollinger K.* Polityka wschodnia Bolesława Chrobrego (992–1025). – Wrocław, 2014. – S.13–58.

²³ Див. про нього, напр.: *Voigt H.G.* Brun von Querfurt: Mönch, Eremit, Erzbischof der Heiden und Märtyrer. Lebenslauf, Anschauungen und Schriften eines deutschen Missionars und Märtyrers und die Wende des zehnten und elften Jahrhunderts, ein Beitrag zur Geschichte Deutschlands und Italiens im Zeitalter Ottos III. und zur ältesten Kirchengeschichte Ungarns, Rußlands, Polens, Schwedens und Preußens. – Stuttgart, 1907; *Idem.* Brun von Querfurt als Missionar des römischen Ostens. – Prag, 1908; *Idem.* Brun von Querfurt und seine Zeit. – Halle, 1909; *Widajewicz J.* Bruno z Kwerfurtu // *Polski Słownik Biograficzny.* – T.III. – Kraków, 1937. – S.25–26; *Mikoletzky H.L.* Brun von Querfurt // *Neue deutsche Biographie.* – Bd II. – Berlin, 1955. – S.674–675; *Wenskus R.* Studien zur historisch-politischen Gedankenwelt Bruns von Querfurt. – Münster; Köln, 1956; *Meysztowicz W.* Szkice o świętym Brunonie-Bonifacym // *Sacrum Poloniae Millennium.* – 5, 1958. – S.445–501; *Modrzewska H.* Bruno z Querfurtu // *Słownik starożytności słowiańskich.* – T.I. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1961. – S.166; *Gustaw o. R.* Bruno // *Hagiografia polska: Słownik bio-bibliograficzny.* – T.I. – Poznań; Warszawa; Lublin, 1971. – S.219–226; *Karolewicz G.* Brunon z Querfurtu // *Encyklopedia katolicka.* – T.II. – Lublin, 1995. – S.1110; *Strzelczyk J.* Apostołowie Europy. – Warszawa, 1997. – S.211–233.

²⁴ *Epistola Brunonis ad Henricum regem* // *MPH SN IV. 3* / Ed. J.Karwasińska. – Warszawa, 1973. – P.97–106.

²⁵ Thietmari... – VI, 94. – P.386.

²⁶ *Kollinger K.* Polityka wschodnia... – S.61–85.

²⁷ *Epistola Brunonis*... – P.101.

Руське питання у відносинах Болеслава Хороброго й Генріха вперше з'явилося під час укладеного мирного договору в Мерзебургу 1013 р. Після опису церемоній, що супроводжували цю подію, Титмар додає, що польський правитель вирушив на Русь за підтримки «наших військ»²⁸. Ці повідомлення доповнюють Кведлінбурзькі аннали, вносячи інформацію про прибуття багатьох слов'янських делегацій до Мерзебурга, зокрема Удальрика з Чехії²⁹. Титмар також подав додаткові відомості. Він, зокрема, писав, що 1 жовтня 1017 р. імператор прибув у Мерзебург, де зустрів, серед інших, посла від Болеслава Хороброго, який прагнув миру. Після чого імператор дізнався, що Ярослав Мудрий, згідно з попередньою обіцянкою, напав на польського правителя, але не зміг захопити обложений замок та, імовірно, повернувся на Батьківщину³⁰. Із подальшого перебігу подій в анналах довідуємося, що один із синів Володимира Великого одружився з дочкою Болеслава Хороброго й що їх незабаром було заарештовано. Святополкові вдалося звільнитися з полону лише після смерті батька, а потім він утік до свого тестя³¹. Наслідком цих подій стало вторгнення Болеслава Хороброго у Русь 1018 р. Як зазначено в Титмара, «він за нашим підбурюванням наробив там великої шкоди» та, заручившись підтримкою 300 східнофранкських воїнів, «узяв в облогу Святополка на київському престолі»³².

Повідомлення Титмара, хоча й доволі розлогі, не містять усіх подробиць щодо формування союзу проти Болеслава Хороброго між Генріхом II та Ярославом Мудрим. По-перше, невідомо, коли саме його зять Святополк прибув до польського правителя, але можна припустити, що це сталося після поразки останнього під Любечем наприкінці 1016 р. Залишається таємницею, коли було укладено згаданий альянс і хто виступав його ініціатором? Оскільки Генріх II дізнався про напад Ярослава Мудрого на Болеслава Хороброго у жовтні 1017 р., то укладення союзу мало відбутися напередодні цього походу. Також можливо, що це відбулося після лютого того ж року, коли імператор вирішив організувати виправу проти Польщі, ініціюючи одночасно з цим переговори з правителем Русі³³. В історіографії проблеми дискусійним є питання про те, чи Генріх II, переслідуючи власні вигоди, надихнув Болеслава Хороброго здійснити похід на Русь³⁴. Тим більше, що «наші» з хроніки Титмара, котрі його підтримували, не були формальним військовим підрозділом, а загоном найманців³⁵. Будь-які плани Генріха щодо Русі фактично виглядають дуже сумнівними. Однак правдоподібним здається, що, зважившись на мирну угоду з Болеславом Хоробрим, він тим самим розривав союз із Руссю. Можливо, це відбулося вже у жовтні 1017 р., коли він дізнався про невдалий похід Ярослава Мудрого³⁶. Після смерті Генріха II східнофранкським правителем став Конрад II. На рубежі 1020–1030-х рр. він активно провадив політику у східному напрямку, воюючи проти Мешка II³⁷.

²⁸ Thietmari... – VI, 91. – P.382. Про військову допомогу Болеслави Хороброму згадується також у: *Annales Magdeburgenses // MGH SS XVI / Ed. G.H.Pertz. – Hannover, 1994. – P.165* («nostris ad hoc auxiliantibus petit»); *Annalista Saxo // MGH SS VI / Ed. G.Waitz. – Hannover, 1980. – P.665* («Teutonicis auxiliantibus»).

²⁹ *Annales Quedlinburgenses // MGH SS III / Ed. G.H.Pertz. – Hannover, 1839. – P.82.*

³⁰ Thietmari... – VII, 65. – P.478.

³¹ *Ibid.* – VII, 72-73. – P.486-488.

³² *Ibid.* – VIII, 31-32. – P.528-530.

³³ *Widera B.* Die politischen Beziehungen der Kiever Rus' zu Deutschland in der ersten Hälfte des 11. Jahrhunderts // *Jahrbuch für die Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas.* – 5, 1961. – S.237 (автор припускає, що укладення союзу Генріха II з Ярославом Мудрим відбулося 1017 р.).

³⁴ *Grabski A.F.* Bolesław Chrobry... – S.259-260.

³⁵ *An. Qued. ...* – 1019. – P.84. Див. також: *Kollinger K.* Polityka wschodnia... – S.198.

³⁶ *Kollinger K.* Polityka wschodnia... – S.159-184.

³⁷ Про тогочасні відносини Польщі з імперією див.: *Labuda G.* Mieszko II król Polski (1025-1034): Czasy przełomu w dziejach państwa polskiego. – Kraków, 1992. – S.62-84 [Poznań 2008. – S.51-63]; *Sochacki J.* Kontakty Mieszka II z opozycją lotaryńską // *Komturzy, rący, żupani: Studia z Dziejów Średniowiecza.* – 11, 2005. – S.373-390; *Idem.* Okoliczności jedynej wyprawy Mieszka II na Saksonię w 1028 r. // *Krzyżacy, szpitalnicy, kondotierzy: Studia z Dziejów Średniowiecza.* – 12, 2006. – S.267-281.

У цьому контексті викликають інтерес відомості про Польщу Конрадового біографа – Віпона, котрий писав, що Болеслав Хоробрий залишив після себе двох синів Мешка II й Оттона, якого брат прогнав на Русь за його сприяння Конрадові II. Оттон, опинившись там у незвичних умовах, просив милосердя в імператора, щоби через його заступництво та допомогу повернутися на Батьківщину. Конрад погодився на це й вирішив, що вони разом атакують Мешка II одночасно зі сходу та заходу³⁸. Відомості з Гільдесгаймських анналів дещо по-іншому відображають ці події. А саме станом на 1031 р. у цьому джерелі була зафіксована інформація про напад зі сходу Безприма³⁹, що змусило Мешка II втекти до Чехії, а в повідомленні, датованому 1032 р., згадується про вбивство старшого сина Болеслава Хороброго, до якого були причетні його брати⁴⁰. Тому постало питання про те, скільки братів було у другого польського короля? Цю проблему намагалися вирішити німецькі історики, об'єднавши обидвох братів Мешка II в одну особу – Оттона-Безприма, або згадавши тільки одного з них. Лише С. фон Галко⁴¹, посилаючись на дослідження А. Левицького, відповідні записки Титмара та Гільдесгаймських анналів, висловив думку, що Безприм й Оттон – це дві різні особи⁴².

Спираючись на ці дані, було прийнято вважати, що брати після вигнання на Русь «поділилися ролями». Поки Безприм шукав підтримки руського князя, Оттон робив те саме в імперії⁴³. Щодо ролі Безприма в укладенні союзу Конрада II з Ярославом Мудрим, то, за словами Віпона, йому, а не руським князем, належить основна заслуга в перемозі над польським правителем. Це відбулося завдяки домовленості з імператором, який погодився йому допомогти. Проте Безприм не спирався на власні війська, а тому справжніми партнерами Конрада II були Ярослав Мудрий і його брат Мстислав. Ця угода могла бути вже укладена в 1030 р., коли Ярослав захопив Белз⁴⁴. З іншого боку, похід руських князів на Мешка II завершився оволодінням червенськими градами та спустошенням Польщі⁴⁵. Це сталося 1031 р., через місяць після укладення мирного договору між Мешком II і Конрадом II в Лужицях⁴⁶. Тому, цілком можливо, що напад Ярослава Мудрого та Мстислава в 1031 р. відбувся незалежно від тодішньої кампанії Конрада II, але він не був узгоджений з імператором. Однак, також цілком імовірно, що Безприм вів переговори з Конрадом II, про які знав руський князь. Метою було обговорення спільного нападу на Польщу з двох сторін⁴⁷. Незалежно від того, чи було укладено офіційний союз між Руссю та Східно-Франкською державою чи ні, слід зазначити, що Конрад II, уклавши мир із Мешком II у 1031 р., визнав його суверенним правителем Польщі в ранзі короля⁴⁸. Водночас це означало, що він не лише поривав зі своїми братами, але й розірвав контакти з Ярославом Мудрим, установлені завдяки їхньому посередництву.

Лише за правління Генріха III було відновлено контакти між Східно-Франкською державою та Руссю. А саме 30 листопада 1040 р. посольство з дарами від Ярослава Мудрого прибуло в Альтштедт⁴⁹. Ця ситуація повторилася через два роки, коли

³⁸ Gesta Chuonradi imperatoris // Wiponis opera // ScRG LXI / Ed. H. Bresslau. – Hannover; Leipzig, 1915. – С. IX. – P. 32 I, C. XXIX. – P. 48.

³⁹ Про цього нащадка Болеслава Хороброго див.: *Śliwiński B. Bezprym: Pierworodny syn pierwszego króla Polski (986 – zima/wiosna 1032)*. – Kraków, 2014.

⁴⁰ An. Hild. ... – 1031–1032. – P. 36–37.

⁴¹ *Halko S. von. Richeza Königin von Polen, Gemahlin Mieczyslavs II.* – Freiburg, 1914. – S. 47.

⁴² Див.: *Sochacki J. Stosunki...* – S. 79–80.

⁴³ Див., напр.: *Labuda G. Mieszko II...* – S. 81 (1992).

⁴⁴ *Powieść...* – 6538 [1030]. – S. 117.

⁴⁵ *Ibid.* – 6539 [1031]. – S. 117.

⁴⁶ An. Hild. ... – 1031. – P. 36.

⁴⁷ *Widera B. Die politischen Beziehungen der Kiever Ruß zu Deutschland...* – S. 240. Про незалежну поведінку Конрада II та Ярослава Мудрого разом із його братом див.: *Boschhof E. Die Salier.* – Stuttgart, 2008. – S. 71.

⁴⁸ Див.: *Sochacki J. Stosunki...* – S. 76–77.

⁴⁹ An. Saxo... – 1040. – P. 684.

Генріх на рубежі 1042–1043 рр. перебував у Госларі. Тоді руська делегація запропонувала йому багаті подарунки, за що отримала більш цінніші дари для свого володаря⁵⁰. Цього разу у джерелах можна знайти інформацію про мету цієї місії. Напередодні її приїзду овдовілому Генріхові запропонували одружитися з однією з дочок Ярослава Мудрого, але пропозиція була відхилена. Засмучені відмовою руські послы повернулися на Батьківщину⁵¹.

На основі згаданої вище джерельної бази можна припустити, що метою обох посольств було намагання переконати Генріха III взяти за дружину одну з дочок київського князя⁵². Допускаємо участь у цьому Казимира Відновителя⁵³, одруженого з Добронігою (Марією) – сестрою Ярослава Мудрого. У цьому контексті відмова східнофранкського короля сприймалася як дошкульна дипломатична поразка польського князя, котрий прагнув зміцнення свої позиції щодо Бржетислава I⁵⁴. Можливо, що здійснення цієї мети могло стати реальністю лише для другого руського посольства, а в 1040 р. йшлося про узгодженість взаємних позицій у справах війни. Наступ Генріха III на Чехію мав створити умови для Казимира та Ярослава Мудрого для вільного ведення воєнних дій на Мазовії супроти Мечислава⁵⁵. Таке припущення передбачає існування від 1040 р. офіційного русько-східнофранкського союзу. Якщо це було так, то до його розпуску, імовірно, дійшло б у 1042 р., після відмови Генріха III одружитися з дочкою Ярослава Мудрого⁵⁶. Оскільки всі дискусії про подальше існування союзу, хоча б у вигляді конгрегації, організованої Генріхом III у Мерзебургу – Майсені в 1046 р.⁵⁷, а також завершальний похід Казимира та Ярослава Мудрого проти Мечислава, який відбувся через рік, не підтверджені джерелами.

Утвердившись при владі Генріх IV зробив спробу встановити контакти з Руссю, про що згадується у джерелах від 1068 р. Він вирядив свого довіреного посланника до «короля» Русі з таємною проською про його вбивство або ув'язнення. Коли ця справа стала явною, посланник знищив лист свого правителя і продовжив місію. Прибувши до місця призначення, він із честю виконав завдання. За деякий час повернувся на Батьківщину й передав своєму панові отримані ним дари⁵⁸. Хоча це повідомлення має анекдотичний характер⁵⁹, однак у спеціальній літературі воно назагал вважається свідченням раннього інтересу Генріха IV до руського питання. На жаль, не лише мета цього посольства невідома, але й також до кого воно їздило. У цьому випадку загалом припускають, що йшлося про Ізяслава⁶⁰, хоча Святослав також згадувався, і у цьому

⁵⁰ An. Alt. ... – 1043. – P.798.

⁵¹ Lamberti Hersfeldensis annales // MGH SS V / Ed. C.L.F.Hesse. – Hannover, 1985. – 1043. – P.153.

⁵² Steindorff E. Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich III. – Bd I. – Leipzig, 1874. – S.164; Ediger T. Russlands... – S.36–37; Ochmański J. Dzieje Rosji do roku 1861. – Warszawa; Poznań, 1986. – S.36; Widera B. Die politischen Beziehungen der Kiever Ruß zu Deutschland... – S.243–244; Hellmann M. Die Heiratspolitik Jarolavs des Weisen // Forschungen zur Osteuropäischen Geschichte. – 8, 1962. – S.20. Мету цього шлюбу вбачаємо в політиці Ярослава Мудрого супроти Візантії.

⁵³ Lowmiański H. Początki Polski. – T.VI, 1. – Warszawa, 1985. – S.86–87.

⁵⁴ Kętrzyński S. Kazimierz Odnowiciel 1034–1056 // Polska X–XI wieku. – Warszawa, 1961. – S.478–479.

⁵⁵ Drodźdz K. Kazimierz Odnowiciel: Polska w okresie upadku i odbudowy. – Wodzisław Śląski, 2009. – S.95; Widera B. Die politischen Beziehungen der Kiever Ruß zu Deutschland... – S.241. Це передбачає, що метою спільних воєнних акцій Генріха III та Ярослава Мудрого було також надання можливості Казимирові повернутися до Польщі. Докл. про це також див.: Boshof E. Die Salier. – S.116.

⁵⁶ На той час Генріх збирався взяти шлюб з Агнешкою з Пойту (див., напр.: Boshof E. Die Salier. – S.114).

⁵⁷ Про переговори, які там проводилися, див.: Sochacki J. Relacja roczników altajskich o księciu pomorskim Zemuzile // Średniowiecze Polskie i Powszechnie. – 4, 2007. – S.74–92.

⁵⁸ Brunonis liber de bello saxonico // MGH SS V / Ed. G.H.Pertz. – Hannover, 1985. – C. 13. – P.333; An. Saxo... – P.696. Тут подавалася інформація про те, що цим послом був Фридерик.

⁵⁹ Див.: Ediger T. Russlands... – S.38.

⁶⁰ Див., напр.: Abraham W. Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi. – T.I. – Lwów, 1904. – S.18; Epperlein S., Widera B. Die Beziehungen der Kiever Ruß und Polens zu Papst und Kaiser während des Investiturstreites // Jahrbuch für

випадку переговори, що відбулися 1069–1070 рр., могли стосуватися його шлюбу з Одою⁶¹. На особливу увагу у цьому повідомленні заслуговує факт, що «король» Русі прихильно прийняв прибулого посла, що може свідчити про попередні контакти та навіть про готовність укласти офіційну політичну угоду.

Відновлення інтересу до руського питання, знову ж таки в контексті відносин із Польщею, відбулося після вигнання Ізяслава з Києва його братами Святославом та Всеволодом у 1073 р. Руський князь деякий час перебував у Болеслава II Сміливого (Щедрого), проте, не дочекавшись допомоги, він подався у Східно-Франкську державу⁶². На початку 1075 р. зустрівся у Майнці з Генріхом IV, якому приніс багаті дари, а згодом попросив підтримки для свого брата. Король відреагував негайно й направив посольство до Святослава на чолі з Бурхардом, який був парафіяльним священником у м. Трір. Останній передав вимогу про добровільне зречення незаконно захопленого престолу і про загрозу збройної інтервенції у випадку відмови. Посла було обрано свідомо, оскільки це був брат Оди, дружини Святослава. Тому Бурхард широко просив володаря суворо не карати свого швагра. Наприкінці зустрічі Генріх IV доручив Ізяслава опіці лужицького маркграфа Деді, з яким він прибув до Майнца, щоб там дочекатися повернення посольської делегації⁶³. Повернення Бурхарда відбулося влітку або восени 1075 р. Від Святослава він привіз надзвичайно багаті дари, щоб підкупити Генріха IV та відмовити його від підтримки Ізяслава⁶⁴. Повідомлення Ламберта з Герсфельда доповнив Нестор, котрий писав про прибуття німецьких послів до Святослава, яких той щедро обдарував, на що вони відповіли: «Селяни кращі за це, бо чоловіки здобудуть більше»⁶⁵.

У фаховій літературі було звернено увагу на важке становище, в якому опинився Генріх IV у 1075 р., що зробило неможливим його втручання в руські справи, а також поставило питання про мету й ультимативні вимоги його посольської делегації⁶⁶. Група дослідників вважає це намаганням розірвати польсько-руський союз, укладений між Болеславом II Сміливим (Щедрим) і Святославом у 1074 р., а також спробою залучення останнього на бік Генріха IV супроти польського правителя⁶⁷. Якщо це так, то східнофранкський король не досяг своєї мети, оскільки союз між Руссю та Польщею тривав і далі. Тому видається слушним розглядати набагато скромніші плани посольської делегації, що прибула до Києва. По-перше, Генріх IV, котрий опинився у скрутному матеріальному становищі, отримав щедрі дари з обох сторін, завдяки яким, як зазначав Ламберт, він міг розплатитися зі своїм військом. По-друге, позиція Святослава не була такою невблаганною, адже надіслані ним подарунки могли означати готовність до порозуміння, як це раніше було з Болеславом II Сміливим (Щедрим) Але видається занадто

die Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas. – 8, 1964. – S.272–273; Widera B. Die politischen Beziehungen zwischen Deutschland und Rußland in der Zeit der Salier und Staufer // Russisch-deutsche Beziehungen von der Kiever Rus' bis zur Oktoberrevolution / Hrsg. v. H.Lenke, B.Widera. – Berlin, 1976. – S.26; *Lübke Ch.* Ottonen, Rjurikiden, Piasten: Ergänzende Bemerkungen zum Verwandtenkreis Kunos «von Ohningen» // *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas.* – 37, 1989. – H.1. – S.13.

⁶¹ Див.: *Delestowicz N.* Bolesław II Szczodry: Tragiczne losy wielkiego wojownika 1040/1042 – 2/3 IV 1081 albo 1082. – Kraków, 2016. – S.190–191.

⁶² Про втечу Ізяслава та ставлення до нього польського двору див.: *Ibid.* – S.189–207.

⁶³ *Lamberti Hersfeldensis...* – 1075. – P.219.

⁶⁴ *Ibid.* – P.230.

⁶⁵ Повідомлення датовано 6583 [1075] pp. (див.: *Powieść...* – S.154).

⁶⁶ Якщо можна вірити даним: *Chronica Sigeberti Gemblacensis* // MGH SS VI / Ed. G.H.Pertz. – Hannover, 1844. – 1073. – P.362 щодо обіцянки Ізяслава визнати суверенітет Генріха IV над Руссю, то це, без сумніву, могло б стати переконливим аргументом щодо невблаганної позиції східнофранкського короля.

⁶⁷ *Grudziński T.* Polityka papieża Grzegorza VII wobec państw Europy środkowej i wschodniej (1073–1080) // *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu.* – 62, 1957. – Z.1. – S.79–80; *Idem.* Bolesław Śmiały-Szczodry i biskup Stanisław: Dzieje konfliktu. – Warszawa, 1986. – S.52; *Powierski J.* Kryzys rządów Bolesława Śmiałego: Polityka i jej odzwierciedlenie w literaturze średniowiecznej. – Gdańsk, 1992. – S.84.

надуманим твердження, що він та його брат Всеволод зобов'язалися не втручатися у внутрішні справи Генріха IV, оскільки й не мав жодної можливості це зробити⁶⁸.

У 1089 р. Генріх IV одружився з Аделаїдою (Пракседою) – удовою Генріха, який був маркграфом саксонської Північної марки. Вона від народження відома як Євпраксія – дочка київського князя Всеволода⁶⁹. Чимало істориків убачають тут політичні мотиви⁷⁰ для укладення салічно-руського союзу, який сприяв би візантійсько-папському зближенню⁷¹. З огляду на сучасний стан джерельних даних, відкриті широке поле для дискусій, однак через нетривке подружнє життя Генріха IV та Аделаїди, а також неминучу смерть її батька (13 квітня 1093 р.), небагато можна сказати про їх достовірність. Те саме стосується й останнього сліду контактів між Руссю та Східно-Франкською державою. Видається більш правдоподібним, що не стільки ідея створення салічно-руського союзу, а врода обраниці тогочасного імператора стала причиною цього шлюбу⁷².

Зі сказаного випливає, що в політиці східнофранкських правителів щодо Русі не спостерігалось спадкоємності, і не лише у зазначений період, але також у політиці окремих правителів, за винятком Оттона II й Оттона III, стосовно яких не знайдено жодних відомостей про їхні контакти зі східним сусідом Польщі. Це також продемонструвало виняткову пасивність імперії, оскільки саме з боку Русі були спроби налагодження стосунків. Зокрема Оттон I прийняв пропозицію посольства княгині Ольги. Але про попередні спроби налагодження стосунків нічого невідомо, і тому, мабуть, це стало для Оттона I великою несподіванкою. Конрад II, якщо він узагалі укладав союз з Ярославом Мудрим, зробив це за посередництвом братів Мешка II – Безприма й Оттона. Для Генріха III послі від київського правителя стали радше несподіванкою. Він їх прийняв, але відхилив пропозицію про шлюб і до кінця невідомо, якою у цьому була роль Казимира. Лише щодо Генріха II можна припустити, хоча це не безсумнівно, що він уклав союз з Ярославом Мудрим проти Болеслава Хороброго та Генріха IV, чие ймовірне посольство в 1068 р. могло б засвідчити поглиблення контактів із Руссю та прагнення налагодити офіційні відносини. Щодо цього останнього правителя слід зазначити, що справа Ізяслава також свідчить про пасивність у його політиці стосовно Русі, оскільки він би не взявся за це, якби той не прибув до нього. Однак, слід зауважити, що шлюб Аделаїди з Генріхом IV, який з усіх королів та імператорів саксонської й салічної династій у X–XI ст. найактивніше провадив руську політику⁷³, не відображав цілісної поступальної стратегії, але відзначався характерною заангажованістю в реалізації власних потреб.

Таким чином, починаючи від Генріха II, відносини Східно-Франкської держави з Руссю відбувалися на виразному тлі стосунків із Польщею. Слід підкреслити високий ранг київських правителів, які брали участь у переговорах у зазначений період. Незважаючи на те, що у джерелах вони нерідко наділялися королівськими титулами, їх уважали суверенними правителями, лише номінально нижчими за статусом від імператорів Західної Європи, котрі претендували на зверхність над усім християнським світом.

⁶⁸ Grekow B. Ruś Kijowska. – Warszawa, 1955. – S.517; Epperlein S., Widera B. Die Beziehungen der Kiever Ruś... – S.283; Delestowicz N. Boleslaw II... – S.197–200.

⁶⁹ Ekkehardi chronicon universale // MGH SS VI / Ed. G.H.Pertz. – Hannover, 1980. – 1089. – P.207; Annales Augustani // MGH SS III / Ed. G.H.Pertz. – Hannover, 1839. – 1089. – P.133.

⁷⁰ Ediger T. Russlands... – S.59; Hellmann M. Westeuropäische... – S.93.

⁷¹ Epperlein S., Widera B. Die Beziehungen der Kiever Ruś... – S.285.

⁷² Wies E.W. Cesarz Henryk IV. – Warszawa, 2000. – S.208.

⁷³ Посилаючись на В.Татищева, Т.Едіреп (Ediger T. Russlands... – S.44–45) згадує про посольство Генріха 1082 р. до Всеволода з проханням про допомогу проти Ієйзи. Однак, ураховуючи, що той помер 1077 р., дослідник скептично ставиться до цієї інформації. Я.Повєрський (Powierski J. Kryzys... – S.129) вважає, що Генріх звернувся до Всеволода в 1078 р. з пропозицією військової співпраці проти Владислава.

REFERENCES

1. Abgarowicz, K., Karwasińska, I. (Ed.). (1966). *Pismienictwo czasów Bolesława Chrobrego*. Warszawa. [in Polish].
2. Althoff, G. (2013). *Die Ottonen. Königsherrschaft ohne Staat*. Stuttgart: Verlag W.Kohlhammer. [in German].
3. Althoff, G., Keller, H. (1985). *Heinrich I. und Otto der Grosse. Neubeginn auf karolingischem Erbe*. Göttingen/Zürich: Muster-Schmidt Verlag. [in German].
4. Bartlett, R. (2010). *Historia Rosji*. Warszawa: Bellona. [in Polish].
5. Beumann, H. (2000). *Die Ottonen*. Köln: Verlag W.Kohlhammer. [in German].
6. Boshof, E. (1993). *Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert*. München: R.Oldenbourg Verlag. [in German].
7. Boshof, E. (2008). *Die Salier*. Stuttgart: Verlag W.Kohlhammer. [in German].
8. Delestowicz, N. (2016). *Bolesław II Szczodry: Tragiczne losy wielkiego wojownika 1040/1042 – 2/3 IV 1081 albo 1082*. Kraków: Avalon. [in Polish].
9. Drózd, K. (2009). *Kazimierz Odnowiciel: Polska w okresie upadku i odbudowy*. Wodzisław Śląski: Templum Wydawnictwo. [in Polish].
10. Epperlein, S., Widera, B. (1964). Die Beziehungen der Kiever Rus' und Polens zu Papst und Kaiser während des Investiturstreites. *Jahrbuch für die Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas*, 8, 271–287. [in German].
11. Grabski, A.F. (1964). *Bolesław Chrobry: Zarys dziejów politycznych i wojskowych*. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. [in Polish].
12. Grekow, B. (1955). *Rus' Kijowska*. Warszawa: Książka i Wiedza. [in Polish].
13. Grudziński, T. (1957). Polityka papieża Grzegorza VII wobec państw Europy środkowej i wschodniej (1073–1080). *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, 62, 15–127. [in Polish].
14. Grudziński, T. (1986). *Bolesław Śmiały-Szczodry i biskup Stanisław: Dzieje konfliktu*. Warszawa: Interpress. [in Polish].
15. Gustaw o., R. (1971). Bruno. *Hagiografia polska: Słownik bio-bibliograficzny*, 219–226. Poznań; Warszawa; Lublin: Księgarnia św. Wojciecha. [in Polish].
16. Hauck, K. (1974). *Erzbischof Adalbert von Magdeburg als Geschichtsschreiber. Festschrift für Walther Schlesinger*, II. Hrsg. v. H.Beumann, 276–353. Köln; Wien: Böhlau Verlag. [in German].
17. Hellmann, M. (1962). Die Heiratspolitik Jarolavs des Weisen. *Forschungen zur Osteuropäischen Geschichte*, 8, 7–25. [in German].
18. Hellmann, M. (1993). *Westeuropäische Kontakte der alten Rus'. Millennium Russiae Christianae. Tausend Jahre christlichen Rußland 988–1988*. Hrsg. v. G.Birkfellner, 81–94. Köln; Weimar; Wien: Böhlau Verlag. [in German].
19. Hesse, C.L.F. (Ed.). (1985). Lamberti Hersfeldensis annals. *MGH SS V*. Hannover. [in Latin].
20. Karolewicz, G. (1995). Brunon z Querfurtu. *Encyklopedia katolicka*, II, 1110. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. [in Polish].
21. Karwasińska, J. (Ed.). (1969). Sancti Adalberi Pragensis episcopi et martyris vita altera. *MPH SN IV*, 2. Warszawa. [in Latin].
22. Karwasińska, J. (Ed.). (1973). Epistola Brunonis ad Henricum regem. *MPH SN IV*, 3. Warszawa. [in Latin].
23. Kętrzyński, S. (1961). Kazimierz Odnowiciel 1034–1056. *Polska X–XI wieku*, 353–592. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. [in Polish].
24. Kijas, A. (2014). *Początki państw: Rus'*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. [in Polish].
25. Kollinger, K. (2014). *Polityka wschodnia Bolesława Chrobrego (992–1025)*. Wrocław: Chronicon Wydawnictwo. [in Polish].
26. Kretschmar, G. (1973). *Der Kaiser taufte Otto der Grosse und die Slawenmission. Bleibendes im Wandel der Kirchengeschichte*, 101–150. Tübingen: J.C.B. Mohr. [in German].
27. Labuda, G. (1992–2008). *Mieszko II król Polski (1025–1034). Czasy przełomu w dziejach państwa polskiego*. Kraków; Poznań: Wydawnictwo i Drukarnia «Secesja» / Wydawnictwo Poznańskie. [in Polish].
28. Laudage, J. (2001). *Otto der Grosse (912–973): Eine Biographie*. Regensburg: Friedrich Pustet Verlag. [in German].
29. Lomniński, H. (1985). *Początki Polski, VI*, 1. Warszawa; Państwowe Wydawnictwo Naukowe. [in Polish].
30. Lübke, Ch. (1985). *Regesten zur Geschichte der Slaven an Elbe und Oder (vom Jahr 900 an)*, Tl. II: *Regesten 900–983*. Berlin: Duncker und Humbold. [in German].
31. Lübke, Ch. (1986). *Regesten zur Geschichte der Slaven an Elbe und Oder (vom Jahr 900 an)*, Tl. III: *Regesten 983–1013*. Berlin: Duncker und Humbold. [in German].
32. Lübke, Ch. (1989). Ottonen, Rjurikiden, Piasten. Ergänzennde Bemerkungen zum Verwandtenkreis Kunos «von Öhningen». *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 37, H.1, 1–20. [in German].
33. Lübke, Ch. (2004). *Das östliche Europa*. München: Siedler. [in German].
34. Meysztolew, W. (1958). Szkice o świętym Brunonie-Bonifacym. *Sacrum Poloniae Millennium*, 5, 445–501. [in Polish].
35. Mikoletzky, H.L. (1961). Brun von Querfurt. *Neue deutsche Biographie*, II, 674–675. Berlin: Duncker und Humbold. [in German].
36. Modrzewska, H. (1961). Brun von Querfurtu. *Słownik starożytności słowiańskich*, I, 166. Wrocław; Warszawa; Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. [in Polish].
37. Ochmański, J. (1986). *Dzieje Rosji do roku 1861*. Warszawa; Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. [in Polish].
38. Oefele, L.B. ab. (Ed.). (1989). *Annales Altahenses maiores. MGH SS XX*. Hannover. [in Latin].
39. Pertz, G.H. (Ed.). (1980). Ekkehardi chronicon universale. *MGH SS VI*. Hannover. [in Latin].
40. Pertz, G.H. (Ed.). (1985). Brunonis liber de bello saxonico. *MGH SS V*. Hannover. [in Latin].
41. Pertz, G.H. (Ed.). (1994). *Annales Magdeburgenses. MGH SS XVI*. Hannover. [in Latin].
42. Powierski, J. (1992). *Kryzys rządów Bolesława Śmiałego: Polityka i jej odzwierciedlenie w literaturze średniowiecznej*. Gdańsk: Marpress. [in Polish].
43. Sielicki, F. (ed.). (1999). *Powieści minionych lat*. Wrocław; Warszawa; Kraków. [in Polish].
44. Śliwiński, B. (2014). *Bezprym: Pierworodny syn pierwszego króla Polski (986 – zima/wiosna 1032)*. Kraków: Avalon. [in Polish].
45. Sochacki, J. (2003). *Stosunki publicznoprawne między państwem polskim a Cesarstwem Rzymskim w latach 963–1102*. Słupsk; Gdańsk. Pomorska Akademia Pedagogiczna w Słupsku, Oficyna Ferberiana [in Polish].
46. Sochacki, J. (2005). Kontakty Mieszka II z opozycją lotaryńską. *Kontury, rajcy, żupani: Studia z Dziejów Średniowiecza*, 11, 373–390. [in Polish].
47. Sochacki, J. (2006). Okoliczności jedynej wyprawy Mieszka II na Saksonię w 1028 r. *Krzyżacy, szpitalnicy, kondotierzy: Studia z Dziejów Średniowiecza*, 12, 267–281. [in Polish].
48. Sochacki, J. (2007). Relacja roczników altajskich o księciu pomorskim Zemuzile. *Średniowiecze Polskie i Powszechne*, 4, 74–92. [in Polish].
49. Sochacki, J. (2014). *Formowanie się wczesnośredniowiecznego państwa niemieckiego w latach 919–962*. Słupsk: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku. [in Polish].
50. Sochacki, J. (2014). Kontynuator Regiona: Szkice źródłoznawcze do dziejów Niemiec we wczesnym średniowieczu (Kontynuator Regiona, Żywot starszy i młodszy królowej Matyldy). *Analecta Mediaevalia*, I, 19–41. Słupsk. [in Polish and Latin].

51. Sochacki, J. (2016). *Początki państw: Niemcy*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. [in Polish].
52. Strzelczyk, J. (1997). *Apostolowie Europy*. Warszawa: Wydawnictwo Poznańskie. [in Polish].
53. Strzelczyk, J. (1999). *Bolesław Chrobry*. Poznań: Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej. [in Polish].
54. Strzelczyk, J. (2018). *Otto I Wielki*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. [in Polish].
55. Tinnefeld, F. (1987). Die russische Fürstin Olga bei Konstantin VII. und das Problem der «purpurborenen Kinder». *Russia Mediaevalis*, VI, 1, 30–35. [in German].
56. Waitz, G. (Ed.). (1980). *Annalista Saxo. MGH.SS VI*. Hannover. [in Latin].
57. Wattenbach, W., Holtzmann, R. (1967). *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Die Zeit der Sachsen und Salier*, Tl. 1: *Das Zeitalter des Ottonischen Staates (900–1050)*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. [in German].
58. Wenskus, R. (1956). *Studien zur historisch-politischen Gedankenwelt Bruns von Querfurt*. Münster; Köln: Böhlau Verlag. [in German].
59. Widera, B. (1961). Die politischen Beziehungen der Kiever Rus' zu Deutschland in der ersten Hälfte des 11. Jahrhunderts. *Jahrbuch für die Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas*, 5, 235–245. [in German].
60. Widera, B. (1976). *Die politischen Beziehungen zwischen Deutschland und Rußland in der Zeit der Salier und Stauffer. Russisch-deutsche Beziehungen von der Kiever Rus' bis zur Oktoberrevolution*, 23–58. Hrsg. v. H.Lenke, B.Widera. Berlin: Akademie Verlag in Berlin. [in German].
61. Wies, W. (2000). *Cesarz Henryk IV*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. [in Polish].
62. Zakrzewski, S. (2000). *Bolesław Chrobry Wielki*. Kraków: Universitas. [in Polish].

Jarosław SOCHACKI

Habilitated Doctor,
 Professor at Department of Medieval History,
 Pomeranian University
 (Ślupsk, Poland), jaroslaw.sochacki@apsl.edu.pl
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2421-4495>

Relations Between the East Frankish State and Kyivan Rus in the Tenth – Eleventh Centuries

Abstract. **The research goal.** The aim of this article is to study the nature of political relations between the East Frankish state and Kyivan Rus throughout the 10th and 11th centuries. **The research methodology.** For this purpose, all connections of the rulers of the future German state with Rus rulers were presented in chronological order using all existing sources and historical interpretations. **Scientific novelty.** The research has concluded that that during the period under consideration, there can be no question of continuous and uninterrupted relations between these political entities. This also applies to individual East Frankish monarchs who were uninterested in establishing lasting relations with Rus whose rulers were treated both as being fully independent and as having only nominally lower rank than the emperor. In the few cases where East Frankish – Rus contacts did take place, it was typical for both of the partners, especially in the 11th century, to initiate the contacts with each other over matters related to their policy towards the Polish state. **Conclusion.** During the reign of the Saxon and the Salian dynasties in the East Frankish state, relations with Rus were not established until the period of Otto I which occurred for religious reasons. These relations were re-established after a fairly long break only during the reign of Henry II in connection with his policy towards Boleslaw the Brave. From that moment the topic of Poland's relations both with the Empire and Rus would appear in their bilateral relations until the end of the 11th century. During the rule of Henry II and Konrad II their relations with Kyivan Rus were focused on alliances formed against Boleslaw the Brave and his successor Mieszko II. However, during his reign Henry III formed an alliance with Yaroslav the Wise with the aim of bringing back Casimir to the Polish throne. It can be said that during the reign of Henry IV the previous policy of using relations with Rus against Poland was resumed, which under the circumstances existing at the time, stood little chance of success, and besides this policy was efficiently thwarted by diplomatic efforts of Boleslaw II the Generous. In this context, what is most striking is the exceptional passivity on the part of East Frankish rulers towards Rus as it was probably just Henry II that came up with the proposal of entering into some alliance.

Keywords: East Frankish state, Kyivan Rus, Poland, Otto I, Henry II, Henry III, Henry IV, Konrad II, Boleslaw the Brave, Mieszko II, Kazimierz the Restorer, Boleslaw II the Generous, Yaroslav the Wise.